

Een multidisciplinaire benadering voor onderzoek in het digitale CABR-archief

1. Inleiding

De digitalisering van de naoorlogse strafdossiers van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) is een omvangrijk project dat van historisch van belang is en ook inzicht kan bieden in de juridische processen en de sociale dynamiek van de oorlogstijd en de transitie van het rechtssysteem na de bevrijding. Dit project stelt ons bijvoorbeeld in staat om nauwkeuriger te onderzoeken hoe “snel, streng en rechtvaardig” het na de oorlog ingerichte rechtssysteem van de Bijzondere Rechtspleging werkelijk was. Het uitgangspunt is om de data vanuit multidisciplinaire perspectieven te benaderen, waarin ook de tribunaalrechtspraak wordt betrokken

In deze notitie zullen we vanuit het perspectief van rechtssociologie, rechtspsychologie, staatsrecht en (straf)rechtspraak en criminologie zien welke mogelijkheden er zijn voor onderzoek, welke gegevens hiervoor nodig zijn en hoe we deze kunnen gebruiken om nieuwe wetenschappelijke inzichten te verkrijgen. Dit is een verkennende notitie, die ten doel heeft om te leiden naar een brede, multidisciplinaire onderzoeksagenda.

Het Beleidsplan

De Stichting Onderzoek Bijzondere Rechtspleging (SOBR) heeft in 2022 een strategisch beleidsplan opgesteld, dat zich richt op het vergroten van kennis door onderzoek naar de Bijzondere Rechtspleging, de naoorlogse rechtspraak die Nederlanders berechtte voor strafbare feitelijkeheden gerelateerd aan de Duitse bezetting.¹ Het doel is om deze rechtspraak en de maatschappelijke context van de periode waarin die rechtspraak plaatsvond nader te bestuderen, de publieke belangstelling te vergroten en wetenschappelijk onderzoek te stimuleren. Dit beleidsplan blijft het uitgangspunt van de stichting en deze verkennende notitie beoogt de mogelijkheden te verkennen die de digitalisering beschikbaarheid voor onderzoek

De SOBR, opgericht in 2006 door juristen en rechtshistorici, streeft naar samenwerking met universiteiten, andere onderzoeksinstituten en het Nationaal Archief om onderzoek te coördineren en te faciliteren. Het bestuur wil een actieve rol spelen in vier kerngebieden:

1. **Publieke en wetenschappelijke belangstelling vergroten:** Dit omvat het creëren van een toegankelijke website, publicaties over relevante onderwerpen, en het organiseren van studiedagen.
2. **Stimuleren van wetenschappelijk onderzoek:** door het aandragen van onderzoeksthema's, het verbeteren van toegang tot dossiers, het coördineren van lopend onderzoek, en het fungeren als kenniscentrum.
3. **Naamsbekendheid en reputatie vergroten:** De SOBR wil haar zichtbaarheid vergroten via een nieuwe website, samenwerking met bekende wetenschappers, en aandacht genereren in relevante media.
4. **Financiering verkrijgen:** Dit betreft het verkrijgen van subsidies en fondsen om haar doelen te bereiken en onderzoek mogelijk te maken.

De stichting richt zich op de nadere ontsluiting van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) om wetenschappelijk onderzoek te faciliteren waarvan de volledige inhoud vanaf 2025 vrij beschikbaar zal zijn. Prioriteit ligt bij het toegankelijk maken van deze archieven voor wetenschappelijk onderzoek, omdat de beoogde beschikbaarheid gericht is op het digitaal inzien van individuele dossiers. Voor wetenschappelijk onderzoek moet er extra selectie en dataextractie mogelijkheden worden ingebouwd, om grote hoeveelheden data te kunnen analyseren. De SOBR wil, naast de

¹ De notitie is geschreven door het inmiddels afgetreden bestuurslid Guus Rutgers.

juridische aspecten betreffende inrichting van deze vorm van rechtspraak in het algemeen alsmede de strafrechtspraak, zowel als verzameling van jurisprudentie als op het niveau van afzonderlijke rechterlijke oordelen, ook de sociale, politieke en psychologische context van de Bijzondere Rechtspleging onderzoeken.

Rechtsstatelijke kwesties en de actualiteit

Het doel van het bestuderen van deze bron is niet om oude vonnissen te herzien. Wat wel belangrijk is, is dat we hierdoor beter begrijpen hoe rechtspraak functioneert in zeer bijzondere en moeilijke omstandigheden. Dit inzicht kan ons helpen nadenken over belangrijke onderwerpen binnen het staatsrecht en de rechtsstaat die ook vandaag de dag actueel zijn. Denk bijvoorbeeld aan vragen over de bescherming van fundamentele rechten, de verdeling van macht binnen de overheid en de rol van rechters in crisissomstandigheden. Daarnaast kan wat we leren uit deze bron ook nuttig zijn voor het aanpakken van moderne strafzaken, zoals die bij internationale tribunalen. Zo kan het verleden ons helpen betere keuzes te maken voor de toekomst van recht en rechtvaardigheid.

De stichting is inmiddels twee decennia geleden opgericht en dat heeft personele consequenties. Voor nieuwe bestuursleden gaat de voorkeur uit naar universitaire onderzoekers, die een aantoonbare ervaring hebben met onderzoek binnen dit thema en die hun studenten en promovendi kunnen stimuleren om hierin onderzoek te doen. Belangrijk is dat er ten minste een bestuurslid in het bijzonder is gespecialiseerd in fondsenwerving, wat nu een vak apart is.

Privacy en digitalisering

Belangrijk is om te constateren, dat er eind 2024 twijfels zijn gerezen over de volledige digitale openstelling van het archief voor het algemene publiek. Op 29 november 2024 schreef de Volkskrant: Van de AVG, de privacywet, mogen er geen gevoelige gegevens over nog levende personen openbaar gemaakt worden. In een intern rapport waarschuwen juristen van het Nationaal Archief voor de risico's, zo blijkt uit een rapport van hoogleraar archiefwetenschap Charles Jeurgens (UvA). Jeurgens deed deze zomer een extra risicotests, op verzoek van het Nationaal Archief en de Stichting Werkgroep Herkenning, die nabestaanden van foute Nederlanders bijstaat. De hoogleraar schrijft daarin dat de interne juristen het digitaliseren van het oorlogsarchief zien als 'een riskante onderneming', die in strijd is met de wet. Jeurgens waarschuwt dat door de digitalisering rechten van nabestaanden kunnen worden geschonden en dat het Nationaal Archief kan worden 'teruggefloten'.² De GDPR kent een bepaling om wetenschappelijk onderzoek te faciliteren (recital 158), die stelt:

Member States should also be authorised to provide for the further processing of personal data for archiving purposes, for example with a view to providing specific information related to the political behaviour under former totalitarian state regimes, genocide, crimes against humanity, in particular the Holocaust, or war crimes.³

Dit houdt in dat dataverwerking en raadpleging binnen de wetenschappelijke context (waarbij geen individuele persoonsgegevens worden gepubliceerd, maar wel onderzoekresultaten in de vorm van statistieken. Deze recital is om onbekende redenen in Nederland niet in de Uitvoeringswet AVG geïmplementeerd. Bij de invoering van de nieuwe Archiefwet (2021) wordt beoogd dit hiaat te repareren, waarvan het gevolg zal zijn dat dataverwerking van het CABR voor wetenschappelijke doeleinden mogelijk zal zijn. Het algemene publiek zal dan echter nog steeds moeten voldoen aan de voorwaarden die gelden voor inzage van beperkt openbare archieven. De afloop is afhankelijk van de Autoriteit Persoonsgegevens, die de privacy-risico's van de openbaarmaking onderzoekt.⁴

² [Zet privacywet streep door monsterproject Nederlandse oorlogsarchieven? | de Volkskrant](#)

³ [Recital 158 EU General Data Protection Regulation \(EU-GDPR\). Privacy/Privazy according to plan.](#)

⁴ [Autoriteit persoonsgegevens fnuikt openheid van Nationaal Archief | Netkwesties](#)

Het strafrechtelijk en juridisch-rechtsgeleerd perspectief

Het uitgangspunt was letterlijk, zo blijkt uit het archief van de stichting: Welke lering kunnen wij trekken uit de Bijzondere Rechtspleging voor ons *huidig werk*? Eén voorbeeld is het proefschrift van Michiel Severein uit 2017 over de rechtspraak van de bijzondere strafkamer van het Gerechtshof Leeuwarden.¹ Hij concludeert dat dit hof ondanks de moeilijke omstandigheden de verdachten een eerlijk proces heeft bezorgd, maar gevoelig bleek voor de wens van de samenleving dat de collaborateurs streng gestraft moesten worden. Door zware straffen op te leggen heeft het Hof bijgedragen aan het wegnemen van de onlustgevoelens in de samenleving. De sociale impact van het bijzondere strafrecht kwam in dit proefschrift ook aan de orde, maar vanuit een beperkt geografisch en strafrechtelijk onderzoeksperspectief.

Een effectief strafrecht zorgt ervoor dat misdaden worden vervolgd en bestraft op een eerlijke, proportionele en transparante manier. Dit draagt bij aan:

- Preventie en rechtvaardigheid:** Strafrecht dient om misdrijven te voorkomen en slachtoffers recht te doen.

Rechtsstatelijke principes (zoals legaliteit, gelijkheid voor de wet, onafhankelijkheid van de rechterlijke macht en bescherming van grondrechten) zijn de fundamenteën van een rechtvaardige samenleving. Tijdens oorlog, crisissituaties of bezetting, komen deze principes onder druk te staan. De goede werking van het strafrecht moet in lijn zijn met rechtsstatelijke principes om willekeur, machtsmisbruik en schendingen van mensenrechten te voorkomen. In bijzondere omstandigheden kan deze verhouding onder druk komen te staan:

- Conclusie:** Een goede werking van het strafrecht en de waarborging van rechtsstatelijke principes zijn onlosmakelijk verbonden. Het strafrecht is een middel om rechtsstatelijke principes te

beschermen door onrecht aan te pakken, maar het moet zelf deze principes respecteren, juist in bijzondere omstandigheden. Onderzoekers kunnen de waarborging van de rechtsstatelijke principes toetsen aan de hand van de procesgegevens in de dossiers, die dan digitaal kunnen worden verzameld.

Klassiek onderzoek

Het fysieke, papieren CABR wordt vooral geraadpleegd in het kader van historische onderzoeken met biografische perspectieven. Het is een belangrijke bron voor onderzoek naar het gedrag van bepaalde beroepsgroepen, zoals het notariaat², de advocatuur³ en onlangs de bouwwereld.⁴

Klassiek archiefonderzoek, dus het aanvragen van dossiers en het raadplegen van de inhoud in de studiezaal van het Nationaal Archief is zeer arbeidsintensief en tijdrovend. Het verbod op het verstrekken van kopieën heeft de toegankelijkheid van het archief de afgelopen jaren sterk beknot. De digitale beschikbaarheid van de dossiers zal ook het onderzoek vanuit strafrechtelijk perspectief sterk faciliteren en vermoedelijk een enorme impuls geven. Denk ook aan het CABR-archief als een digitale bron voor casussen die door studenten in workshops kunnen worden behandeld.

Tegelijkertijd schept de digitalisering nieuwe kansen voor multidisciplinair onderzoek, zoals hieronder ook voor andere perspectieven nog ander wordt besproken. Voor het juridisch-rechtsgeleerd perspectief is in het bijzonder van belang dat daarmee meer inzicht kan worden verworven over de toepassing van algemeen-juridische benaderingen en leerstukken in de Bijzondere Rechtspleging, maar ook dat het meer staatsrechtelijk perspectief over de inrichting van Bijzondere Rechtspleging en rechtspraak onder buitengewone omstandigheden in het algemeen, meer inhoud en diepgang kan krijgen.

Historisch perspectief

De geschiedenis van de organisatorische opzet is een apart thema. Het Militair Gezag (MG) nam tussen september 1944 en maart 1946 namens de Nederlandse regering in Londen het bestuur waar in de bevrijde delen van Nederland. Dat betekende dat collaborateurs/verdachten werden gearresteerd, dat van Joden gestolen eigendommen en vermogen in beslag werden genomen en dat functionarissen die van collaboratie werden verdacht buiten functie werden gesteld. Tevens werd er informatie verzameld over oorlogsvermisten. Deze taken zijn na de bevrijding overgenomen voor wat betreft de vervolging door de Bijzondere Rechtspleging en de tribunalen, lichte gevallen werden gezuiverd. De Raad voor het Rechtsherstel regelde het rechtsherstel op het gebied van vermogen, onroerende zaken en roerende zaken. Het Informatiebureau van het Nederlandse Rode Kruis verzamelde gegevens over oorlogsvermisten en stelde verklaringen van vermoedelijk overlijden op. De totale afwikkeling van de juridische gevolgen van de oorlog besloeg vrijwel alle rechtsgebieden en duurde vele decennia.

Rechtssociologisch Perspectief

De rechtssociologie is een onderdeel van de sociologie waarbinnen onderzoek wordt verricht naar de wisselwerking tussen het recht en de samenleving. Rechtssociologen concentreren zich vooral op 'law in action'. Deze benadering kijkt naar wat er terecht komt van de doelstellingen van regelgeving en rechtspraak in de 'praktijk' van de samenleving waarin het recht functioneert. Rechtssociologen hebben niet in de eerste plaats belangstelling voor de juridische casus, maar kijken naar de maatschappelijke context van een geschil en de regelgeving en rechtspraak terzake.⁵

Vanuit de rechtssociologische benadering kunnen we de sociale impact van het rechtssysteem analyseren, inclusief de procedures die werden gevolgd tijdens de naoorlogse rechtspraak. Dit omvat de rol van verschillende actoren zoals rechters, aanklagers en verdedigers, evenals de invloed van sociale factoren op het proces. Een voorbeeld: de vervolging van notarissen, die goed waren georganiseerd en directe contacten hadden met de minister van Justitie, werd aangepast aan de eisen

van het notariaat.⁶ Een vraagstelling kan dus zijn in hoeverre de sociale achtergrond van de vervolgenden invloed had op het verloop van het strafproces en de uiteindelijke strafmaat. De mogelijkheden tot onderzoek binnen dit perspectief omvatten:

- De kwalitatieve analyse van juridische documenten en verslagen van rechtszaken.
- Vergelijking tussen verschillende zaken (personen met diverse sociale achtergronden) om patronen en trends te identificeren.
- Het vaststellen van de correlatie tussen bepaalde sociale factoren en het verloop en de uitkomst van het strafproces.
- Interviews met de nazaten van betrokkenen om inzicht te krijgen in de sociale impact van de vervolging in de tijd.

Voor een meer diepgaande analyse zijn gegevens nodig zoals:

- Persoonlijke details over de beschuldigten (leeftijd, adres, opleiding en beroep).
- Aard van de vastgelegde strafbare feiten en beschuldigingen.
- De duur van het onderzoek en de nadere rechtsgang.
- Uitkomst van de rechtszaak, inclusief eventuele hoger beroepen.

Recente wetenschappelijke disciplines zoals empirisch rechtsonderzoek (empirical legal studies) bieden methoden om kwantitatieve gegevens te analyseren en te interpreteren, waardoor een objectieve analyse van de rechtsgang mogelijk wordt.

Het rechtspsychologisch perspectief

De rechtspsychologie richt zich op de psychologische aspecten van het rechtssysteem, waaronder de besluitvorming van rechters, getuigenverklaringen en de mentale toestand van de beschuldigten. Vanuit de psychologie kunnen (onderzoeks-)vragen geformuleerd worden over het functioneren van het justitiële apparaat: hoe betrouwbaar zijn getuigenverklaringen, hoe werkt het menselijk geheugen, en hoe moeten verdachten en getuigen worden verhoord. De rechtspsychologie bestaat uit twee onderdelen, de forensische psychologie (psychologie van de rechtspraak en rechtsprocedures) en de misdaadpsychologie (psychologie van het ontstaan van criminaliteit, misdaadpreventie en de behandeling van strafbare feiten).⁷

Onderzoeksmogelijkheden binnen dit psychologische perspectief betreffen thema's als:

- De analyse van het opsporingsproces vanuit de interactie tussen de opsporingsambtenaren, de getuigen en de verdachten. Vaak blijkt dit uit de proces-verbalen in de dossiers.
- De analyse van rechterlijke beslissingen en motiveringen.
- De nadere studie van de getuigenverklaringen en de invloed van vooroordelen op het proces.
- De evaluatie van de mentale gezondheid en de toerekeningsvatbaarheid van de beschuldigten.

Voor een grondige analyse zijn gegevens nodig zoals:

- Psychologische profielen van de betrokkenen. In de dossiers van met name SS-ers bevinden zich regelmatig psychiatrische rapporten waarin de psychische toestand van de aangeklaagde aan de orde komt.
- De rechterlijke uitspraken en de motivaties. Uiteraard bevinden die zich in de dossiers;
- Getuigenverklaringen en eventuele deskundigenrapporten, ook die bevinden zich in de dossiers.

Het begrijpen van de psychologische aspecten van de rechtspraak kan belangrijke inzichten bieden in de snelheid, strengheid en rechtvaardigheid van het proces. De methodologische beperking is wel, dat er van moet worden uitgegaan dat alle veroordeelden inmiddels zijn overleden, zodat de analyses moeten zijn gebaseerd op historische stukken.

Criminologisch Perspectief

De criminologie richt zich op de oorzaken en preventie van criminaliteit, evenals op de effectiviteit van strafrechtelijke maatregelen. Er zijn verbanden met het juridisch perspectief van de (straf)rechtspraak, met de rechtssociologie en met de rechtspsychologie. De VU omschrijft het onderzoeksperspectief als volgt: De afdelingen Strafrecht en Criminologie doen onderzoek en verzorgen onderwijs dat zich richt op het bestrijden en voorkomen van criminaliteit. In dat kader wordt echter ook historisch onderzoek gedaan naar genocide.⁸

Onderzoeksmogelijkheden binnen dit perspectief:

- Analyse van de demografische kenmerken van de beschuldigten. Deze gegevens zijn in de dossier beschikbaar (leeftijd, etniciteit, burgerlijke staat, inkomen, opleiding en arbeidssituatie.);
- Evaluatie van recidive en rehabilitatie na strafrechtelijke veroordelingen. Hiervoor zal nader onderzoek moeten worden verricht in de gewone strafdossiers (na de oorlog), die doorgaans niet zijn gedigitaliseerd. In de CABR dossiers zijn eerdere veroordelingen vermeld.
- Studie van de maatschappelijke reactie op strafrechtelijke beslissingen. Denk hierbij aan de berichtgeving in dagbladen e.d.;

De gegevens die nodig zijn voor criminologisch onderzoek zijn onder meer:

- Demografische gegevens van de beschuldigten.
- Informatie over eerdere veroordelingen en recidive.
- Publicaties over de afloop van strafzaken. Denk hierbij aan Delpher, waarin in oude kranten met naam en toenaam verslag wordt gedaan over de behandeling van Tribunaalzaken en de Bijzondere Rechtspleging. In de *Staatscourant* vinden we de resultaten van de ambtelijke zuiveringen, wederom met naam en toenaam.

De multidisciplinaire benadering, waarbij de staats- en strafrechtelijke rechtsgeleerdheid, de rechtssociologie, de rechtspsychologie en de criminologie worden gecombineerd, leidt tot meer inzicht in en begrip van de processen en uitkomsten van de naoorlogse rechtspraak, mede in de politiek-maatschappelijke context van de Nederlandse samenleving in de eerste jaren onmiddellijk na het einde van de Tweede Wereldoorlog

3. De organisatie van onderzoek

Een voorbeeld van de mogelijk organisatie van het onderzoek zou een samenwerking kunnen zijn tussen universiteiten, archiefinstellingen en mogelijk zelfs internationale onderzoeksorganisaties c.q. aan deze organisatie verbonden individuele onderzoekers of onderzoeksgroepen. Deze aanpak en het gebruik van Big data, mogelijk geworden door de digitalisering van het archief zijn grensverleggend. Een brede aanpak, om te zorgen dat zoveel mogelijk kennis wordt verzameld en vastgelegd verdient de voorkeur. Studenten en professionele (groepen van) onderzoekers kunnen worden betrokken bij het verzamelen en analyseren van gegevens, terwijl promovendi en postdocs zich kunnen richten op diepgaandere analyses en het publiceren van onderzoeksresultaten. De multidisciplinaire aanpak betekent dat de deelnemers afkomstig zullen kunnen zijn uit historische, juridische, psychologische, sociologische en informatica (en wellicht nog wel andere) faculteiten en onderzoeksinstituten. (en wellicht nog andere). De SOBR kan zorgen voor de noodzakelijke interdisciplinaire contacten en samenwerking tussen afzonderlijke onderzoeksprojecten.

Taken zouden kunnen zijn:

- De studenten: Gegevensverzameling, literatuuronderzoek. Het vinden van verklarende contexten en verbanden.
- Promovendi: Analyse van gegevens, schrijven van academische artikelen, het redigeren van metadata.
- Postdocs: Coördinatie van onderzoeksprojecten, mentorschap van studenten en promovendi.

- Hoogleraren: review en coördinatie van de onderzoeksprojecten, kwaliteits- integriteitscontrole, de coördinatie fondsaanvragen, het schrijven en bevorderen van publicaties.

4. Symposiumthema's

Het gedigitaliseerde Centraal Archief van Bijzondere Rechtspleging (CABR) biedt een unieke kans om de complexe geschiedenis van het Nederlandse rechtssysteem na de Tweede Wereldoorlog op een nieuwe manier te bestuderen. Door hoogleraren, docenten en studenten op een symposium of workshop kennis te laten maken met deze digitale bron, kunnen zij niet alleen inzicht krijgen in een belangrijk historisch rechtssysteem, maar ook leren hoe digitale technologieën het verzamelen, analyseren en interpreteren van data in alfawetenschappen transformeren.

Digitale vaardigheden zijn essentieel voor alfawetenschappers steeds meer historische bronnen worden gedigitaliseerd. Het vermogen om effectief met deze data om te gaan – van het begrijpen van metadata tot het toepassen van tekstmining of data-analysetools – maakt het mogelijk om nieuwe onderzoeksvragen te stellen en diepere inzichten te verkrijgen. Het CABR is een uitgelezen voorbeeld van hoe technologie kan bijdragen aan academisch onderzoek: het stelt wetenschappers in staat grote hoeveelheden gegevens toegankelijk te maken, te doorzoeken en te koppelen aan bredere maatschappelijke vraagstukken. Door alfawetenschappers digitaal vaardiger te maken, versterken we hun onderzoeksmethodologie en vergroten we de relevantie van hun bevindingen voor een bredere wetenschappelijke en maatschappelijke context.

Enkele mogelijke thema's voor een symposium over de snelheid, strengheid en rechtvaardigheid van de Bijzondere Rechtspleging zijn:

- Een uitgebreide presentatie van de stand van zaken met betrekking tot het systeem
 - Hoe volledig is het systeem gedigitaliseerd;
 - Hoe werkt de OCR (kwaliteit omzetting naar machineleesbare taal);
 - Welke persoons -en procesgegevens kunnen er worden onderscheiden;
 - Hoe werkt het systeem van query's;
- Wellicht als pilot-thema:
 - Hoe lang duurde het proces van onderzoek en vervolging tot de uitspraak?
 - Kan er iets worden gezegd over de impact van politieke druk op het rechtssysteem tijdens de naoorlogse periode.
 - Sociale factoren in rechterlijke besluitvorming en de implicaties daarvan voor rechtsgelijkheid.
- Nieuwe Vaardigheden voor Historici
 - Vanwege de digitalisering van de strafdossiers is het essentieel dat historici nieuwe vaardigheden verwerven om effectief met deze bronnen om te gaan. Dit omvat:
 - kennis van digitale archiveringstechnieken.
 - Vaardigheid in het gebruik van databasemanagementsoftware.
 - Begrip van en inzicht in kwantitatieve analysemethoden voor het interpreteren van grote datasets.
- Het belang van metadata voor het faciliteren van duurzaam onderzoek met verifieerbare resultaten
 - Metadata spelen een essentiële rol bij het begrijpen en organiseren van de inhoud van het archief. Door metadata te creëren, zoals trefwoorden, tags en annotaties, kunnen onderzoekers de inhoud van de strafdossiers beter begrijpen en analyseren.

- Een interactief redactiesysteem (Omeka?) kan worden gebruikt voor het maken en beheren van metadata, waardoor onderzoekers gemakkelijk toegang hebben tot relevante informatie en verbanden kunnen leggen tussen verschillende documenten.

Onderdelen en doelen van dit symposium zouden kunnen zijn:

1. het verkrijgen van inzicht in de werking van het digitale systeem;
2. Het verkrijgen van inzicht in de aard en structuur van de beschikbare data;
3. De vereiste kennis en vaardigheden om goed met het systeem om te kunnen gaan;
4. Hoe richten we de beschikbaarheid van de juiste digitale onderzoeksomgeving in met de juiste metadata en contextuele kennis om de data goed te kunnen interpreteren;
5. Inzicht in de mogelijkheden voor nieuwe onderzoek aan de hand van voorbeelden;
6. De vereiste kennis en vaardigheden voor de deelnemende onderzoekers;
7. De interpretatie van onderzoeksgegevens;
8. De voordelen en valkuilen van multidisciplinaire samenwerking;
9. De ethische aspecten van digitale beschikbaarheid van gevoelige gegevens.

Doelgroepen: hoogleraren, onderzoekers, studenten, mogelijke donoren en andere belangstellenden. Ook hier is het uitgangspunt multidisciplinair: dus historici, juristen, AI-specialisten, taalkundigen, etc.

5. Financiering

Financiering voor dit soort onderzoeksprojecten kan afkomstig zijn van verschillende bronnen, waaronder overheidsinstanties, non-profitorganisaties en particuliere stichtingen. De rol van een stichting kan zijn om als aanjager van het onderzoek te fungeren, financiering te verkrijgen en inhoudelijke expertise te bieden over het archief.

Door samen te werken met verschillende belanghebbenden, waaronder universiteiten, academici, archivariissen en beleidsmakers, kan de stichting een centrale rol spelen bij het bevorderen van onderzoek naar de naoorlogse strafdossiers van collaborateurs en het bevorderen van een beter begrip van deze historische periode.

Duidelijk moet zijn dat de stichting geen concurrent van de onderzoekers is, maar een facilitator om kennis te delen, contacten te leggen en de aanvraag van subsidies voor onderzoek in het CABR te ondersteunen en te stimuleren.

Met dank aan ChatGPT: Voor een project zoals het toegankelijk maken en bestuderen van het gedigitaliseerde CABR kunnen verschillende financieringsbronnen worden aangesproken. Hieronder een overzicht van potentiële financiers:

1. Nationale Onderzoeksfinanciers

- **NWO (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek)**
- Programma's zoals *Open Competitie* of *Digitalisering en Erfgoed* kunnen aansluiten bij de doelen van dit project, vooral als het interdisciplinair onderzoek en digitale innovatie betreft.
- **Cultuurfonds**
Voor projecten die bijdragen aan cultuur, geschiedenis en erfgoed, met een focus op educatieve waarde.

2. Europese Subsidieprogramma's

- **Horizon Europe**
Dit programma biedt steun aan projecten gericht op onderzoek, innovatie en digitalisering in de geesteswetenschappen, met specifieke aandacht voor erfgoed en maatschappelijke impact.
- **Creative Europe**

Gericht op culturele en erfgoedprojecten, met een sterke nadruk op digitalisering en toegankelijkheid van archieven.

- **COST (European Cooperation in Science and Technology)**

Voor het opbouwen van internationale netwerken rond wetenschappelijk onderzoek en samenwerking.

3. Private Fondsen

- **VSBfonds**

Ondersteunt initiatieven die bijdragen aan onderwijs en erfgoedprojecten met maatschappelijke impact.

- **Fonds 21**

Gericht op projecten die cultuur en educatie bevorderen, inclusief projecten met een digitale dimensie.

4. Publieke en Semipublieke Organisaties

- **Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)**

Voor erfgoed- en digitaliseringsprojecten die het culturele en historische bewustzijn vergroten.

5. Samenwerking met bedrijven en instellingen

- **Techbedrijven (bijv. Google Arts & Culture, Microsoft AI for Good)**

- Voor ondersteuning bij digitalisering en data-analyse, of in de vorm van kennispartnerschap.

6. Crowdfunding en Publieke Campagnes

- Publieksgerichte financieringscampagnes kunnen worden ingezet om bewustwording te creëren en specifieke projectonderdelen te financieren, zoals workshops of educatieve pakketten.

Door een mix van deze bronnen te benutten, kan het project zowel financiële als inhoudelijke steun krijgen, wat bijdraagt aan de verwezenlijking van de doelstellingen.

6. Conclusie

De digitalisering van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging biedt nieuwe mogelijkheden voor multidisciplinair onderzoek naar de naoorlogse strafdossiers. Dergelijk onderzoek in dit project is van groot belang, omdat het niet alleen juridische processen en rechtspraak in de nasleep van de oorlog belicht, maar ook de sociale, politieke en psychologische aspecten ervan blootlegt. Een multidisciplinaire benadering, waarin rechtsgeleerdheid, rechtssociologie, rechtspsychologie en criminologie worden gecombineerd, kan diepere inzichten bieden in deze rechtspraak en in de impact ervan op de samenleving en de betrokken actoren.

De Stichting Onderzoek Bijzondere Rechtspleging (SOBR) speelt hierin een cruciale rol door onderzoek te stimuleren, publieke en wetenschappelijke belangstelling te vergroten, en samen te werken met diverse onderzoeksinstellingen. De digitalisering van het archief maakt onderzoek toegankelijker en biedt kansen voor zowel studenten als onderzoekers om te werken met grote datasets en nieuwe analysemethoden.

De SOBR richt zich ook op het faciliteren van interdisciplinaire samenwerking, waarbij kennis uit verschillende vakgebieden wordt gebundeld om tot een dieper begrip van de Bijzondere Rechtspleging te komen. Het creëren van een platform voor het delen van metadata, van onderzoeksmethoden en van resultaten van onderzoek is (reeds) een stap vooruit in de richting van transparantie en inhoudelijk- wetenschappelijk onderzoek. Symposia en andere activiteiten van de SOBR kunnen bijdragen aan het bevorderen van deze samenwerking en het verwerven van nieuwe vaardigheden onder onderzoekers, zodat ze effectief gebruik kunnen maken van de rijkdom aan bronnen die het CABR (binnenkort) in digitale vorm biedt.

De digitalisering van naoorlogse strafdossiers biedt immers een unieke kans voor onderzoekers om inzicht te krijgen in de juridische processen en sociale dynamiek van deze bijzondere rechtspraak-verbonden met het Nederland in en kort na de Tweede Wereldoorlog. De verzameling van de vele afzonderlijke vonnissen kunnen meer dan ooit in een thematische dwarsdoorsnede worden bestudeerd. Door een multidisciplinaire benadering te hanteren, kunnen daarbij nieuwe inzichten worden verworven in de snelheid, strengheid en rechtvaardigheid van de Bijzondere Rechtspleging. Met de juiste onderzoeksmethoden, vaardigheden en financiering kan zodanig onderzoek een waardevolle bijdrage leveren aan het begrijpen van deze bijzondere vorm van rechtspraak in deze complexe historische periode en daarmee van die historische periode in de Nederlandse samenleving zelf. Dat onderzoek heeft niet alleen historische waarde, maar levert een bijdrage aan de kennis op juridisch-rechtsgeleerd, rechtspychologisch, rechtssociologisch en criminologisch gebied, ook over vragen die voor de inrichting en functioneren van rechtspraak in onze tijd (opnieuw) aan de orde zijn. De nieuwe kennishorizon die het hier beschreven onderzoek oplevert is nu zelfs bij benadering nog niet vast te stellen.

December 2024

Bijlage 1: Publicaties vanaf 2000 met gebruikmaking van het CABR als bron

Biografieën

1. Aalders, G. (2003). Leonie: het intrigerende leven van een Nederlandse dubbelspionne. Nederland: Boom.
2. Barnouw, D. (2016). Rost van Tonningen: fout tot het bittere einde. Nederland: Amsterdam University Press.
3. von Benda-Beckmann, B. (2023). Na het Achterhuis: Anne Frank en de andere onderduikers in de kampen. Nederland: Singel Uitgeverijen.
4. den Boer, H. (2023). Kamp Erika: het oorlogsverhaal van mijn opa en het Nederlandse kamp dat verzwegen werd. Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij.
5. van den Braak, J. (2022). Hitler's Spy Against Churchill: The Spy Who Died Out in the Cold. Verenigd Koninkrijk: Pen & Sword Books.
6. Broekema, P. (2014). Het Boschhuis: kroniek van een familie. Nederland: Singel Uitgeverijen.
7. Bijsterveld, A. (2016). House of Memories: Uncovering the Past of a Dutch Jewish Family. Nederland: Uitgeverij Verloren.
8. Brouwer, M., Haffmans, J., Gerards, I. (2001). Cris Agterberg: beeldhouwer en sierkunstenaar. Nederland: Optima.
9. Cohen, M. (2017). De nazi-leerling: de schuldige jeugd van Dick Woudenberg. Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij.
10. Dekker, A. (2024). De vertrouweling: Sam van Deventer (1888-1972), het echtpaar Kröller-Müller en de Tweede Wereldoorlog. Nederland: Prometheus, Uitgeverij.
11. Driel, L. v. (2022). Het ongerijmde leven van Martien Beversluis (1894-1966). Nederland: Park Uitgevers.
12. Fasseur, C. (2014). Eigen meester, niemands knecht: het leven van Pieter Sjoerds Gerbrandy 1885-1961. Nederland: Balans, Uitgeverij.
13. Goldschmidt, S. (2022). Verplicht gelukkig: Portret van een familie. Nederland: Meulenhoff Boekerij B.V..
14. Graaf, W. d. (2016). Taco Kuiper en de dood, 1894-1945. Nederland: Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum.
15. Hilberdink, K. (2000). Ik ben een vreemdeling, ik sta apart: een biografie van Paul Rodenko (1920-1976). Nederland: Meulenhoff.
16. van Hintum, M. (2019). Lokerman: Het tragische oorlogsverhaal van de Limburgse verzetsleider die verraden werd. Nederland: Balans, Uitgeverij.
17. Hooghiemstra, D. (2013). De geest in dit huis is liefderijk: het leven en de Werkplaats van Kees Boeke (1884-1966). Nederland: Singel Uitgeverijen.
18. Hoving, R. (2019). De Beul van Amersfoort: Biografie van Josef Kotalla (1908-1979). Nederland: Prometheus, Uitgeverij.
19. de Jong, M. (2021). Oliebollen-Nel: De oorlog van een kermisdiva. Nederland: Singel Uitgeverijen.
20. Lee, C. A. (2003). The Hidden Life of Otto Frank. Verenigd Koninkrijk: Penguin Books Limited.
21. Liempt, A. v. (2019). Gemmeker: commandant van Kamp Westerbork. Nederland: Uitgeverij Balans.
22. Maerten, F. (2020). Was opa een held? Speuren naar mannen en vrouwen in het verzet. België: Terra - Lannoo, Uitgeverij.
23. Okker, F. (2008). Tumult: het levensverhaal van Madelon Székely-Lulofs. België: Atlas.
24. Poldermans, S. (2023). Desnoods met wapens: Hannie Schaft, Truus en Freddie Oversteegen: het indrukwekkende verhaal van drie jonge vrouwen in het Nederlandse gewapende verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nederland: Meulenhoff Boekerij B.V..

25. Renders, H. (2004). Wie weet slaag ik in de dood: biografie van Jan Campert. Nederland: De Bezige Bij.
26. Reinders, G. (2010). Het zakdoekje: een zoektocht naar het verzetsverleden van mijn moeder. Nederland: Singel Uitgeverijen.
27. Roos, J. d., Roos-van Rooden, T. (2010). Moed en overmoed: een biografie van burgemeester Dirk Frans Pont. Nederland: Verloren.
28. Schwarz, M., Bouman, H. (2020). Ik hoop dat alles weer gewoon wordt: Het aangrijpende verhaal van een Joods meisje in Winterswijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nederland: Luitingh-Sijthoff B.V., Uitgeverij.
29. van Toorn, Willem, van Doornum, Hugo, Fortuin, Arjen (2015). E.M. Querido's uitgeverij tijdens en na de bezetting. Nederland, Amsterdam Querido.
30. van Wijk, J., De Bruyn, J. (2015). Bep Voskuil, het zwijgen voorbij: een biografie van de jongste helpster van het achterhuis. Nederland: Prometheus, Uitgeverij.
31. van der Zee, S. (2023). Willi Lages: Ceremoniemeester van de dood. Nederland: Prometheus, Uitgeverij.

Thematisch

1. van Bockxmeer, A. (2014). De oorlog verzameld: het ontstaan van de collectie van het NIOD. Nederland: Bezige Bij b.v., Uitgeverij De.
2. Drion, B. (2013). *Scherven: nazaten van foute Nederlanders over hun familieverleden*. Nederland: Uitgeverij Marmer B.V..
3. Eefting, H. De Bijzondere Rechtspleging 1944-1952. Rampzalige gevolgen voor politieke delinquenten en collaborateurs. Nederland: Aspekt.
4. Faber, S., Donker, G. (2000). Bijzonder gewoon: het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (1944-2000) en de 'lichte gevallen'. Nederland: MORE.
5. von Frijtag Drabbe Künzel, G. (2016). Hitlers broedervolk: de Nederlandse bijdrage aan de kolonisatiepolitiek van de nazi's in Oost-Europa. Nederland: Prometheus, Uitgeverij.
6. Groeneveld, G. (2004). Kriegsberichter: Nederlandse SS-oorlogsverslaggevers 1941-1945. Nederland: Vantilt.
7. van der Heijden, C. (2014). Kinderen van foute ouders: hun verhaal. Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij.
8. If This Is a Woman: Studies on Women and Gender in the Holocaust. (2021). Verenigde Staten: Academic Studies Press.
9. de Korte, S. (2020). Tragedy & Betrayal in the Dutch Resistance. (n.p.): Pen & Sword Books.
10. Korteweg, J. (2018). Breaking New Ground: Dutch Dredging pioneers. Nederland: Balans, Uitgeverij.
11. van Liempt, A. (2024, 1e druk 2002). Koppeld. Nederland: Balans, Uitgeverij.
12. van Liempt, A. (2013). De jacht op het verzet. Nederland: Balans, Uitgeverij.
13. van Liempt, A. (2013). Jodenjacht: de onthutsende rol van de Nederlandse politie in de Tweede Wereldoorlog. Nederland: Balans, Uitgeverij.
14. Matthée, Z. (2007). Voor volk en vaderland: vrouwen in de NSB 1931-1948. Nederland: Balans.
15. Meihuizen, J.M. (2011). Smalle marges, de Nederlandse advocatuur in de Tweede Wereldoorlog. Nederland, Amsterdam: Boom.
16. Mildt, D. W. d. (2018). De rechter en de deporteurs. Nederland: Uitgeverij Verloren.
17. Savenije, L. (2023). Werk in uitvoering: De Nederlandsche Heidemaatschappij in crisis- en oorlogstijd. Nederland: Singel Uitgeverijen.

18. Meershoek, G. (2020). *Politie in oorlogstijd: De Bijzondere Rechtspleging en de zuiveringen binnen het politiekorps*. Walburg Pers.
19. J. Nordbladt, N. Schlanger eds., *Archives, Ancestors, Practices: Archaeology in the Light of Its History*. (2008). Duitsland: Berghahn Books.
20. van der Oord, N. (2023). *Alleen uit de oorlog: De eeuwige schaduw van de Holocaust*. Nederland: VBK Media.
21. Polak, C. (2018). *De man die geen hekel had aan joden: Een botsing met het verleden*. Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij.
22. van Roekel, E. (2019). *Veldgraaf: Nederlanders in de Waffen-SS*. Nederland: Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum.
23. van Roekel, E. (2022). *As political soldiers we face Moscow's hordes: Dutch volunteers in the Waffen-SS*. Verenigde Staten: Vernon Press.
24. Romijn, P. (2012). *Burgemeesters in oorlogstijd*. Nederland: Balans, Uitgeverij.
25. Slaa, R. t., Klijn, E. (2009). *De NSB: ontstaan en opkomst van de Nationaal-Socialistische Beweging, 1931-1935*. Nederland: Uitgeverij Boom.
26. Smeets, J. P. E. G. (2007). *Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat*. Nederland: Boom.
27. Sullivan, R. (2022). *Het verraad van Anne Frank: Het baanbrekende onderzoek van een internationaal coldcaseteam in Nederland*. Nederland: Ambo/Anthos B.V..
28. Tames, I. (2013). *Doorn in het vlees: foute Nederlanders in de jaren vijftig en zestig*. Nederland: Balans, Uitgeverij.
29. Derk Venema (ed.) (2023) *'Supreme Courts Under Nazi Occupation*. Nederland, Amsterdam University Press.
30. Wesselink, C. C. (2014). *Kunstenaars van de Kultuurkamer: Geschiedenis en herinnering*. Dissertatie, Universiteit van Amsterdam.

Lokaal-plaatselijke studies

1. von Benda-Beckmann, B. (2019). *Het Oranjehotel: Een Duitse gevangenis in Scheveningen*. Nederland: Singel Uitgeverijen.
2. Brandhorst, H. (2016). *Moord op een onderduiker: de Deurnse moordzaak en andere oorlogsgeheimen*. Nederland: Amsterdam University Press.
3. Brauer, J. (2022). *Over de grens: de sociaal-politieke dynamiek in de Nederlands-Duitse grensregio's, 1930-1940*. Nederland: Verloren.
4. Damsma, J., Schumacher, E. (2010). *Hier woont een NSB'er: nationaalsocialisten in bezet Amsterdam*. Nederland: Boom.
5. Dun, P. v. (2023). *Bergh in de jaren dertig: Een Gelderse plattelandsgemeente tijdens de Grote Depressie*. Nederland: Verloren.
6. Frijtag Drabbe Künzel, G. G. v. (2005). *Kamp Amersfoort*. Nederland: Mets & Schilt.
7. de Graaf, B. (2020). *Ooggetuigen van de bevrijding: september 1944 - mei 1945*. Nederland: Ambo/Anthos B.V..
8. Graaf, B. d. (2015). *Het verraad van Benshop: Verzet en vergelding in een boerendorp, februari 1945*. Nederland: Ambo/Anthos B.V..
9. Hupperts, Pierre. *Recht en Onrecht na de Tweede Wereldoorlog* (2024). Nederland, Heerlen, Leon van Dorp.
10. Jonker, G. (2020). *De Bende van Oldekerk: De verzwegen viervoudige moord door de Sicherheitsdienst op 6 oktober 1944*. Nederland: Kleine Uil, Uitgeverij.
11. de Lang, W. (2021). *De razzia's van 22 en 23 februari 1941 in Amsterdam: het lot van 389 joodse mannen*. Nederland: Atlas Contact, Uitgeverij.

12. Meeuwenoord, M. (2014). Het hele leven is hier een wereld op zichzelf: de geschiedenis van Kamp Vught. Nederland: Bezige Bij b.v., Uitgeverij De.
13. Meiboom, W.E.. (2019). Berechting van collaboratie, oorlogsgelateerde misdaden en internationale oorlogsmisdaden in Groningen, 1945-1951. Nederland: Passage, Groningen.
14. Oosthoek, Albert (2015). Nieuw licht op liquidaties. Proefschrift Erasmus Universiteit.
15. Oosthoek, Albert (2023). De liquidatie van Jonas en Micky Schram. Nederland: Ad Donker, Rotterdam.
16. Egbert Ottens en Raymund Schütz (2022). Niet echt fout, wel omstreden. Onderzoek Joods onroerend goed Hoorn in opdracht van de gemeente Hoorn. Nederland, Hoorn: Bas Baltus.
17. Schuurman, R. (2012). Spoor naar Woeste Hoeve: de zoektocht naar de geëxecuteerde piloot Czesław Oberdak. Nederland: Verloren.
18. Siegal, N. (2023). De vergeten dagboeken: De Tweede Wereldoorlog in Nederland in de woorden van hen die er getuige van waren. Nederland: HarperCollins Holland.
19. Warring, A, e.a., Surviving Hitler and Mussolini: Daily Life in Occupied Europe. (2006). Verenigd Koninkrijk: Berg Publishers.
20. van de Water, P. (2022). Foute vrouwen: Handlangsters van de nazi's in Nederland en Vlaanderen. Nederland: VBK Media.
21. van de Water, P. (2020). In dienst van de nazi's: Gewone mensen als gewelddadige collaborateurs. Nederland: VBK Media.
22. The Holocaust and European Societies: Social Processes and Social Dynamics. (2016). Verenigd Koninkrijk: Palgrave Macmillan UK.

Juridische studies

1. Belinfante, A. (2011, eerste druk 1978). In plaats van bijtjesdag: de geschiedenis van de bijzondere rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog. Nederland: Amsterdam University Press.
2. Croes, M., Tammes, P. (2004). 'Gif laten wij niet voortbestaan': een onderzoek naar de overlevingskansen van joden in de Nederlandse gemeenten, 1940-1945. Nederland: Aksant. Dissertatie.
3. Meiboom, W.E. (2016). Bijzonder bestraft: context, analyse en waardering van de bijzondere rechtspraak door de Kamer Groningen van het Bijzonder Gerechtshof Leeuwarden en van cassaties in Groningse zaken . Nederland: Leiden, dissertatie.
4. Meihuizen, J. (2003). Noodzakelijk kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog, Boom. Amsterdam, dissertatie UvA.
5. Meihuizen, J. (2018). Het proces Fiebig, Nederland, Boom.
6. Schütz, R. (2016). Kille mist. Het Nederlandse notariaat en de erfenis van de oorlog. Nederland, Boom. Dissertatie VU.
7. Severein, M. (2017). Alles is gedaan om het recht te vinden: bijzondere rechtspleging in Leeuwarden : 1945-1949. Nederland: Verloren, dissertatie.
8. Venema, D. (2007), Rechters in oorlogstijd: de confrontatie van de Nederlandse rechterlijke macht met nationaal socialisme en bezetting. Nederland, dissertatie Radboud Universiteit.

Artikelen

1. Corjo Janssen, Hoge Raad en cassatie in de Tweede Wereldoorlog. 2012, Rechtsgeleerd Magazijn Themis, 173, 4, (2012), pp. 155-165.
2. Maartje van de Kamp (2016). Afgeschermde geheugen Toegang tot de archieven van de naoorlogse berechting van collaborateurs in Nederland en België. Pro Memorie 18 (2016), aflevering 2, 211-226.
3. Meershoek, A. J. J. (2012). Bijzondere rechtspleging. *Openbaar bestuur*, 22(2), 30-.

4. Jantien Stuifbergen, Een bijzondere groep daders: vrouwelijke langgestraften na afloop van de Tweede Wereldoorlog in Nederland, *Tijdschrift voor Criminologie* 2018 (60) 3doi: 10.5553/TvC/0165182X2018060003002.
5. Raymund Schütz (2018). 'Het eeuwig terugkerende rechtsherstel (1945-2017)', *Pro Memorie* 20:1, 118-141.
6. Ismee Tames, Oorlogsverleden online? *Onderzoek uitgelicht*, 2024. [Oorlogsverledens online? - Tweedewereldoorlog.nl](#)
7. Ismee Tames, Digitale ontsluiting van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, Mogelijkheden en onmogelijkheden.

[Digitale ontsluiting van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging | Amsterdam University Press Journals Online \(aup-online.com\)](#)

[Collaboratiearchief uit de oorlog moet volledig openbaar worden: het is ook het archief van de slachtoffers - Wynia's Week \(wyniasweek.nl\)](#)